

א ויהי אחרי מות משה עבד יהוה

א (א) ויהי בְּתַחַת כְּתֹרַת דְּמִית מֹשֶׁה

עֲבָדָא דִּי נֶאֱמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ

בְּרִנּוֹן מִשְׁמָשׁוּנִיָּה דְּמֹשֶׁה לְמִימַר:

✧ מצודות דוד ✧

א (א) ויהי. באה הוי"ו להוסיף ולחבר למה שהשלימה התורה בספור מיתת משה, ואמר שאחרי זה אמר ה' אל יהושע וכו':

✧ השאלות ✧

א (א) למה תאר את משה בשם עבד ה', ואת יהושע בתואר משרת משה פה יותר מבמקום זולתו? (ב) למה אמר לו משה עבדי מת והלא ידע זאת? וכפל להם לבני ישראל, הוא זרות לשון:

שלא יעבור משה את הירדן, אולם אחרי מות משה נסתלקו ב' המניעות האלה, ולכן

✧ רד"ק ✧

תחלה המלה עוד והפכו בה התנועו' ונקדו שו"א ה"א יהיה והחיי"ת יחיה תחת אחת הנוספות' בחיר"ק האות הנוספת ביהי יחיה תחת הה"א והחיי"ת: אחרי. לשון רבים בשקל אשרי אלא שמלת אשרי רבים לעולם לא ימצא יחיד ולא כן מלת אחרי כי ימצא יחיד אחר הדברים האלה וזולתו ורבו מלת אשרי לפי שענינו טובות רבות כי לא יאפשר האדם בטובה אחת שתמצא בו או בהצלחה אחת שתזדמן אליו לפיכך המלה בלשון רבים לעולם ורבו מלת אחרי כמו רבו מלת לפני כי האחורים כנגד הפנים אלא שהפנים לא ימצאו בלשון יחיד לעולם לפי שהרואה אותם והפונה אליהם ימצאו בעיניו רבים לעולם ולא יוכל לראות אבר אחד אשר בפנים מבלי חברו כי אברי הפנים שנים שנים גבות העינים והעינים ואפים ולחיים ושנים ושפתים ולא כן העורף שהוא אחר הפנים שהוא אחד כנגד הפנים וכאשר ימצא בלשון יחיד לפי שהוא אחד וכאשר ימצא בלשון רבים לפי שהוא אחר הפנים שהם רבים וכן כל צורת האדם לפניו מפותחות באיברים ולאחרי גוף שוה ולפני ואחרי יאמרו על גוף

✧ רש"י ✧

א (א) ויהי אחרי מות משה. ממוצר על קדר המורה המסיימת צפטיקת משה, וזה ממוצר לה:

✧ מלבי"ם ✧

א (א) ויהי רצה לומר כי כל זמן שהיה משה חי לא היה אפשר שיהושע יעבור את הירדן משני טעמים: א) לא היה אפשר שיהושע יהיה המצביא את הצבא בחי משה. ב) לא היה העברת הירדן אפשרי מפני השבועה

שלא יעבור משה את הירדן, אולם

א (א) ויהי אחרי מות משה עבד ה'. מנהג הלשון לכתוב במקומו וי"ו שלא להוסיף ולחבר דבר אל דבר כמו ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ואלה בני צבעון ואיה וענה ותשב תמר נדרם ורכב וסוס והדומים להם וכבר כתבנו בספר מכלל אשר חברנו כי יש לפרשם לתוספת עם חסרון מעט לפי ענין כל אחד מהם לפי דרך המקרא ומלת ויהי תמצא בהתחלת הדברים ואף בראשית הספרים כמו זה וכן ויהי אחרי מות יהושע, ויהי איש אחד מן הרמתיים, ויהי בשלשים שנה, ויהי בימי שפוט השופטים, ויהי בימי אחשורוש, וכן ויין אחרים בראשי הספרים ואם נאמר כי הטעם להדביק ספר אל ספר וענין זה אל הקודם לא יספיק הטעם בכלן ואמרו המפרשים כי הוי"ו הזאת היא כפ"ה רפה בלשון ישמעאל ודקדוק מלת יהי פירשתיה בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו כי בהיות המלה בהפסק אמרו יהי תהי בסגול האות הנוספת וחירק הה"א וכן יחי תחי והוא בהפוך התנועות מן יפן יקן מפני שרצו להסתיר היו"ד כמשפט' להסתיר אותיות אהו"י וכן מלת יהי תהי יחי תחי שהקלו

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון מִשְׁרָתָהּ
 מֹשֶׁה לֵּאמֹר: בִּמְשָׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה
 קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אִתָּהּ
 (ב) מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְכַעֲשָׂה
 קוּם עֲבֹר יַת יִרְדְּנָא הַדִּין
 אֶת וְכָל עַמָּא הַדִּין לְאַרְעָא
 דְּאַנָּא יְהִיב לְהוֹן לְבַנֵּי
 יִשְׂרָאֵל:

✧ מצודות דוד ✧

(ב) משה עבדי מת. רצה לומר, אילו היה עדיין חי, לא יכולתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר לבל יעבור: ועתה. הואיל והוא מת, קום עבור וכו':

✧ רש"י ✧

(ב) משה עבדי מת. ואילו היה קיים, צו הייתי חפץ, ורצונינו לרשוקו (תמורה טז א) על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו צימי אצלו של משה, צא יהושע ושאל, אמר לו הקב"ה: משה עבדי מת,

והמורה על שמו נקראת, לומר לך אי אפשר, לא וטורדן צמלמה:

✧ מלבי"ם ✧

מותו, אבל העוסק לשלמות הדור והדורות הבאים, הוא זוכה ומזכה לדור אחרון, והעבודה המתמדת בסבתו גם אחרי מותו תקרא על שמו כמו שכתוב וצדקתו עומדת לעד. וזה שאמר שגם אחרי מות משה היה עבד ה': (ב) משה עבדי מת. ואם כן נסתלקו ב' המניעות הנזכרים לעיל. א) תחלה לא היה העברת הירדן אפשרי ועתה קום

ויאמר ה' אל יהושע. ובאר כי יהושע זכה בין לנבואה בין להנהגת העם מצד שהיה משרת משה וגדולה שמושה יותר מלמורה, וקרא את משה בשם עבד ה' לאמר שגם אחרי מותו נקרא בשם עבד ה'. כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה מה כאן עומד ומשמש אף שם עומד ומשמש. רצה לומר כי הצדיק העוסק רק להשלים את עצמו תופסק עבודתו בעת

✧ רד"ק ✧

עבדי עבדי הנביאים שהם כמו העבד לאדון: בן נון. בחירק כמו בסגול ואמר בכל מקום בן נון בחירק ולא יאמר באחד מהם בסגול כמו שהוא מנהג ברוב לפי שהן נדבקות שתי המלות לעולם מפני שהם מלות זעירות ונדבקות ובהדבקם תקל הקריאה בחירק ולא כן בסגול: משרת משה. והוא היה במקום משה לצאת ולבוא לפני ישראל ואחר שמת משה צוהו הקב"ה לעבור הירדן עם ישראל: לאמר. לפי שנשתמשו במלת אמור עם הלמ"ד יותר משאר אותיות השמוש הסתירו האל"ף עם הלמד מה שלא עשו כן עם השאר שאמרו באמו' להם עם ה' וגו' ויהי באמור יהושע בהנעת האל"ף ופי' לאמר לאמר לישראל שהקדוש ב"ה צוהו לעבור את הירדן כי הבטיחם בכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו וגו': (ב) קום עבור. קום ענין

האדם וממנו נשאלים לשאר הדברים כמו ויחן את פני העיר מאחרי העיר והחונים לפני המשכן ואחרי המשכן יחנו והדומים להם ויאמר לפני ואחרי על קדימת הזמן ועל התאחרו כי הפנים נקראים גם כן קדם ואחוריהם אחור כמו שנאמר אחור וקדם צרתי ולכן נקראו הפנים קדם לפי שהם תחלת ההכרה באדם וההבדלה בו לפיכך שמו קדימת הזמן והתאחרו בשימוש לפני ואחרי לפני בא יום ה' אחרי ואחרי הדברים האלה והדומים להם וממנו אחרי מות משה ואינו רוצה לומר אחרי מות משה מיד אלא אחר זמן כמו שנפרש בפסוק מקצה שלשת ימים: עבד ה'. מי ששם כל כחו וכוונתו וכל השגחתו בשם יתברך ואף בהתעסקו בעניני העולם מתכוין לעבודת האל יתברך הוא יקרא עבד ה' כמו אברהם עבדי דוד

(א) כל אתרא דתדרך פרסת
רגלכון ביה לכון יהבתה
כמא דמלילית עם משה:
(ד) ממדברא ולבנוא תדין
ועד נהרא רבא נהרא דפרת
כל ארע תתאי ועד ימא
רבא מעלגי שמשא יהא
תחומכון:

ובל-העם הזה אל-הארץ אשר אנכי
נתן להם לבני ישראל: ג כל-מקום
אשר תדרך כף-רגלכם בו לכם נתתיו
כאשר דברתי אל-משה: ד מתמדבר
והלבנון הזה ועד-הנהר הגדול

✧ מצודות דוד ✧

(ג) בו. מוסב על תחלת המקרא, על כל מקום:

נאמר למשה ושמעו צפסי (פ' עקב) אם ללמד על
תחומי ארץ ישראל, הרי הוא אומר מהמדבר והלבנון הזה, אם כן למה נאמר אשר תדרך כף, אף חוזה
לארץ, משמכשו את הארץ, כל מה שמכששו מחוזה לארץ יהיה קדוש ויהיה שלכם: (ד) מהמדבר
והלבנון הזה. הוא מדבר קדש, מדבר אין שעל ידי אדום, שהיה במקצוע דרומית מזרחית ודרך שם נכנסו
לארץ, שנאמר (במדבר כ טז): והנה אנחנו בקדש וגו', ומנין שהיה צדומית מזרחית, שנאמר (שם לד א): והיה
לכם פאת נגד ממדבר אין על ידי אדום: ועד הנהר הגדול נהר פרת. זה רמזה מדרסו ללפון:

✧ מלבי"ם ✧

לכבשם יהיה שלכם וינהוג בה קדושת הארץ.
אבל מהמדבר וכו' שם יהיה גבוהכם. שם
אתם מצויים לכבוש. וחוף לארץ רשות. וגם
אין לכם רשות לכבוש בחוף לארץ עד
תכבשו את ארץ ישראל. וכבר נודע מדברי
חז"ל שאם היה משה עובר וכובש לא היו
נצרכים למלחמה רק בכל מקום מדרך כף
רגלם היו האויבים נופלים לפנייהם חללים.
ועל זה אמר למשה כל מקום אשר תדרוך
כף רגלכם בדריכת הרגלים לבד תקנוהו
ותכבשוהו ויהיה שלכם. אולם הגם שגם
החטא והוצרכו עתה למלחמה. דבר ה' לא
ישוב ריקם. ואומר שגם עתה כל מקום
אשר תדרוך כו' לכם נתתיו כאשר דברתי
אל משה. ורק זה תלוי בתנאי אם

עבור את הירדן. ב) תחלה לא היה אפשר
שאתה תהיה בראש, ועתה קום עבור אתה
בראש ובכל העם הזה אחריו (כי מבואר
הוא שכל מקום שכפל את הכנוי הוא עיקר
במאמר). אל הארץ. אומר הגם שאתה
תהיה שר הצבא ודרך כל כובשי ארצות
שהארץ הנכבשת תקרא על שם שר הצבא או
המלך הכובש ולו תהיה לחלק ולעשות בה
כרצונו, הנה לענין הארץ הזאת לא יהיה כן.
רק אל הארץ אשר אנכי נתן לכם ומבאר
לבני ישראל, שהכנוי הבא כפול לפני השם
מורה לבני ישראל דוקא לא לך: (ג-ד) כל
מקום. פסוק זה כבר נזכר בפרשת עקב ובארו
חז"ל (בספרי שם) שרצה לומר שגם אם תדרכו
בכל מקום שהוא בארצות שבחוף לארץ

✧ רד"ק ✧

הירדן כל מקום אשר תדרוך בו לכם יהיה
כלומר אני אתן לכם כח כדי שתכבשו הכל
ואח"כ זכר קצת הגבולים, ובדרש כל מקום
אשר תדרוך וגו' לרבות חוצה לארץ:

זירוז וכן קום משחחו, קומו ועברו, קום
התהלך: לכם וגו'. לבני ישראל כמו יביאו
את תרומת ה', ותראהו את הילד: (א) כל
מקום אשר תדרוך וגו'. כיון שתעברו את

(ח) לא יתעבד אֲנִשׁ קְדָמָךְ.
 כָּל יוֹמֵי חַיֶּיךָ כְּמֵא דְהָנָא
 מִימְרֵי בְּסַעְדִּיהָ דְּמִשָּׁה כֵּן
 אֲהֵי עִמָּךְ לֹא אֲשַׁבְּקִינָךְ
 וְלֹא אֲרַחֲקִינָךְ: (י) תִּקְרִי
 וְאַלִּים אֲרִי אַתְּ תַּחֲסִין יַת
 עֲמָא דְהִין יַת אֲרַעָא
 דְקִנְיִמִית לְאַבְהֶתְהוֹן לְמַתָּן
 לְהוֹן:

✧ מצודות דוד ✧

(ד) מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ. שהוא ברוח מבווא השמש:
 (ה) יֵאֵא יִתְיַצֵּב. רצה לומר, לא יתגבר להיות נצב
 הקומה: יֵאֵא אֲרַפֵּךְ. לא אתן לך רפיון ממני:
 (ו) חֹזֶק וְאִמְץ. בהנהגת העם כראוי:

✧ מִלִּבִּיָּם ✧

ההתקוממות להלחם נגדו. לא יתיצב איש
 בפניך (דברים ד' ושם י"א) הבטיחו שכל ימי חייו
 יהיה הוא המנהיג את העם ולא ירים ראש
 איש בלעדיו. (ב) לענין הדבוק האלקי כֹּאֲשֶׁר
 הִייתִי עִם מֹשֶׁה אֹהִיָּה עִמָּךְ, להשרות שכינתי
 עליך בנסים ונפלאות כמו עם משה, ומפרש,
 נגד הא' אמר לא ארפך, רצה לומר שאחזיק
 אותך ביד ימינך לחזקת תמיד, ונגד הב' אמר
 לא אעזבך שלא תסור רוח קדשי ממך [כי נגד
 החזק הגופני הפוכו הרפיון וכמו שכתוב
 אחזתיו ולא ארפנו, ונגד חול השפע הרוחנית
 הפוכו היא עזיבתו]: (ו) חֹזֶק. עתה באר
 דבריו. נגד הא' שא"ל לא יתיצב איש לפניך
 על זה צריך שתתחזק ותתאמץ [התחזקת
 התעוררות הגבורה תקרא בלשון חזק,

נִתְּר־פְּרֹת כָּל אֶרֶץ הַחַתִּים וְעַד־הַיָּם
 הַגָּדוֹל מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְבוּלְכֶם:
 הֲלֹא־ יִתְיַצֵּב אִישׁ לִפְנֶיךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ
 כֹּאֲשֶׁר הִייתִי עִם־מֹשֶׁה אֹהִיָּה עִמָּךְ לֹא
 אֲרַפֵּךְ וְלֹא אֲעֹזְבֶךָ: וְחֹזֶק וְאִמְץ כִּי
 אַתָּה תִּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ

✧ רש"י ✧

כָּל אֶרֶץ הַחַתִּים. נכלל זה: ועד הים הגדול
 מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ. לארכה, מן המזרח למערב:
 (ו) חֹזֶק וְאִמְץ. בדרך ארץ, כמה שהוא אומר: כי
 אִמְץ מנחיל:

מהמדבר וכו' יהיה גְבוּלְכֶם. אם תכבשו כל
 ארץ ישראל, ושוה היה תלוי בהטבת
 מעשיהם, כמו שכתוב (שופטים ג') ואלה הגוים
 אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל. שעל ידי
 שראה כי לבבם איננו שלם עם ה' הניח מן
 האומות לנסותם. ואם היה לבבם שלם עד
 שלא היו צריכים לנסיון ואז היו כובשים כל
 גבולם אז היה שם הדבר כמו בימי משה לבל
 יצטרכו לחרב ולמלחמה: (ה) יֵאֵא יִתְיַצֵּב.
 הבטיחו שני דברים. א) יֵאֵא יִתְיַצֵּב אִישׁ
 לִפְנֶיךָ. לתפוס שררה או לדבר דבר נגדך [דע
 שיש הבדל בין יִתְיַצֵּב לפני הגדול דרך השתוות. כמו
 שיתיצב הקטן לפני הגדול דרך השתוות. כמו
 לפני מלכים יתיצב (משלי כ"ב), מי הוא לפני
 יתיצב (איוב מ"א). ובין יתיצב בפניך, שהוא

✧ רד"ק ✧

אֶרֶץ הַחַתִּים. כי באותה הפאה היה יושב
 החתי: מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ הַיָּם הַגָּדוֹל. הוא
 מערב ארץ ישראל כמו שאמר בתורה עד הים
 האחרון ומה שאמר הגדול כנגד שאר הימים
 שבארץ ישראל שהם קטנים כמו ים המלח ים
 כנרת:

(ד) מהמדבר. הוא מדבר סין שהוא גבול
 נגב: וְהֵלְבִנּוֹן הַזֶּה. הוא מקום ידוע בארץ
 ישראל ואמר הזה אע"פ שהוא מעבר הירדן
 לפי שהיה נראה משם לכם וכן אמר משה
 ההר הטוב הזה והלבנון או אמר הזה על
 הידיעה כמו זה סיני, זה עני, לויתן זה: כֹּל

(ו) לחוד תקיף ואלים לתדא
למטר למעבד ככל אורייתא
דפקדן משה עבדי לא
תסטי מיניה לימנא
ולשמאלא בדיל דתצלח
בכל אתר דתתן: (ח) לא
יעדי סיפרא דאורייתא תדין
מפומך ותחי תגי ביה יימם

אשר-נשבעתי לאבותם לתת להם:
זרן חזק ואמץ מאד לשמר לעשות
בכל-התורה אשר צוך משה עבדי
אל-תסור ממנו ימין ושמאל למען
תשכיל בכל אשר תלך: ה לא-ימוש

וליליא בדיל דתטר למעבד ככל דכתיב ביה ארי כן תצלח ית דרךך ובכן תכשט:

✧ מצודות דוד ✧

(ז) רק וגו'. כי לולא זאת, לא תועיל כלום בהנהגת
העם כראוי: למען. בעבור שמירת התורה
תשכיל:

✧ השאלות ✧

(ו-ט) למה שנה ושלש באזהרת האומץ והחוזק?
ובשניה הוסיף מלת מאד? ומ"ש הלא צויתך מה
כוונתו? למה כפל אזהרותיו על שמירת התורה?
ואמר תחלה למען תשכיל ואחר כך אמר כי אז
תצליח ואז תשכיל?

✧ רש"י ✧

(ז) רק חזק ואמץ מאד. נמורה, כמו שהוא
אומר: לשמור ולעשות ככל המורה: תשכיל.
תנלים:

✧ מלבי"ם ✧

וקיומה והתמדתה שהוא אומץ הלב תקרא
בלשון אומץ, וזה גדרם בכל מקום] כי העזר
העליון יחול כפי ההכנה האנושית. ובאר כי
אתה תנחיל ולזה צריך חזק שלא יתיצב
איש לפניך בעניני הנחלות שיפלו עליה
קטטות ודינים, ובאר כי ראוי שתתחזק ואל

תירא מג' טעמים. א) מצדך, כי אתה תהיה המנחיל לא זולתך. ב) מצד הנחל. שהוא את העם
הזה הנבחר. ג) מצד הנחלה שהיא הארץ אשר נשבעתי לאבותם. ושבוועתי לא תשוב ריקם:
(ז) רק. נגד הענין הב' של הדבוק האלקי שעליו אמר כאשר הייתי עם משה אהיה עמך. גם על
זה צריך שתתחזק עוד ביותר. כי עיקר הגבורה לכבוש את יצרו. וגם רצה לומר כי החזק
הגופני תלוי בחזק הנפשי בשמירת התורה. ובאר כי החזק הזה יהיה. א) לשמור את עצמו
ממצות לא תעשה. ב) ולעשות מצות עשה. ורק ככל התורה רצה לומר כל תשמרם מפני
הכרעת השכל רק מפני צווי התורה וזה שכתוב אשר צוך משה עבדי. וגם לא יספיק אם
תשמור חלק מן התורה כי צריך אתה לשמור ככל התורה: אל תסור ממנו. [מן הספר] ימין
על צד התוספת ושמאל על המגרעת ורצה לומר לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו. למען
תשכיל ככל אשר תלך. באר שמצות התורה נבדלו ממצות הנמוסיות בשני ענינים, א) שמצות
הנמוסיות רובם אין בהם טעם שכלי אשר יפיק אל התכלית הנרצה. לא כן מצות התורה הם מצות
שכליות מובילות אל מטרת האושר והשלמות, ועל זה אמר למען תשכיל. ב) שגם הנמוסים
שהם נמוסים שכליים אינם מקיפים רק על הכללים לא על כל פרטי ההנהגות וחלקיהם לא כן
מצוות התורה שהם ילמדו ארח סלולה בכל דרכי בני אדם, לכן אמר בכל אשר תלך: ה לא

✧ רד"ק ✧

(ז) אל תסור ממנו. שב אל משה ופירושו
ומדרכו הטוב או פירושו ממנו מספר התורה
ובמסרה סבירין ממנה: תשכיל. פירוש

סִפְרֵ תְּנוּרָה הָיָה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם
וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמָר לַעֲשׂוֹת
כְּכָל-הַכְּתוּב בּוֹ כִּי-אֵן תַּצְלִיחַ
אֶת-דְּרָכְךָ וְאֵן תִּשְׁכִּיל: ט הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֻקַּי וְאִמְרֵי אֱלֹהֵי-תַעֲרֹץ

✽ מצודות דוד ✽

(ח) הוזה. האמור במקרא שלפניו (פסוק י) אשר צוך משה: **למען תשמור**. כי כשימוש מפיך, פן תשכח מה: **כי אז**. כשתשמור לעשות וגו', אז תצליח: (ט) **צויתוך**. אני מצוה לך חוק במלחמה מול האויב ואל תירא:

✽ רש"י ✽

(ח) ספר התורה הזה. ספר משנה תורה היה לפניו: והגית בו. והמזונת זו, כל הגיון שנמורה בלב, כמה דאם אמר (תהלים יט טו): והגיון לבי לפניך; (ישעיהו לג יח): לנך יהיה אימה: (ט) **הלא צויתוך חוק ואמין**. נמלחמה, כמו שנאמר: אל תערץ ואל מחס, והינן לוהו, נימי

משה שנאמר (דברים לא כג): וילו את יהושע בן נון וגו':

✽ מלבי"ם ✽

והשכלה, הבוחר תמיד באמצעים טובים המובילים אל התכלית הנרצה על ידי שכלו ותבונתו נקרא משכיל. ומי שמזל עומד לו אשר ישיג התכלית הנרצה אצלו תמיד במקרה, נקרא מצליח. המשכיל, יש לו שכל חד וחרוף לבחור תמיד הדרך הקרוב אל המבוקש. והמצליח, יש לו מזל מצליח ומערכה טובה. ואמר על ידי לימוד התורה **תצליח** כי ה' יתן מזלך לטובה תמיד, וגם **תשכיל** על ידי השכל לבחור בטוב, וגם תצליח בענינים העולמיים ותשכיל בענינים הנפשיים: (ט) **הלא**. והנה צוהו על החזק

ימוש. באר שיש עוד תנאי אחר חוץ מן המעשה, והוא העיון והעסק בתורה, (א) **לא ימוש מפיך** שהוא העסק ללמוד ולשנות הלכות התורה ומצותיה. (ב) והגית בו שיחשוב ויעיין תמיד בחלק העיוני שבתורה, ותכלית העיון והעסק יהיה בעבור המעשה **לשמור מלא תעשה ולעשות מצות עשה**, ורק **ככל הכתוב בו**, כי גם הענינים המקובלים בתורה שבעל פה ימצאם אחר העיון כתובים ורשומים בתורת הכתב על פי כללי הלשון ועל פי המדות שהתורה נדרשת בהם: **כי אז תצליח** יש הבדל בין הצלחה

✽ רד"ק ✽

יומם ולילה לפירוש הראשון נראה שיהגה בו ביום ובלילה כל עת שימצא פנאי מעסקי מחיתו: **תצליח את דרכך**. חסר יו"ד הרבים מן המכתב והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואמר תצליח שהוא פועל יוצא ואף על פי שאין ההצלחה ביד האדם לפי שבשמרו מצות ה' ובשכרם תבוא לו ההצלחה הרי הוא כאילו מצליח דרכו או יהיה תצליח פועל עומד ויהיה את דרכיך כמו בדרכיך: **ואז תשכיל**. זה תרגם

תצליח וכן ת"י בדיל דתצלח וכן תרגם אנקלוס למען תשכיל בדיל דתצלח: (ח) **לא ימוש**. נחלקו רבותינו ז"ל בזה הפסוק י"א שהוא מצוה לכל ימי האדם ואפילו ידע כל התורה כלה ויש אומרים שהוא ברכה והנראה כי היתה מצוה ליהושע וכן לכל אדם עד שידע התורה ואחר כך ילמוד החכמות: **ופי' והגית בו יומם ולילה**. אחר שאמר לא ימוש הוא כפל דבר לחזק או פירוש והגית הגיון הלב כמו והגיון לבי לפניך ה' ופי'